

»Poklicna« kriminalnost (ali kriminal kot delo)

Janez Pečar*

V kriminološki, kriminalistični in sodobni literaturi, pa tudi v praksi se srečujemo z izrazi, kot na primer nevarni in nepopoljšljivi storilci, povratniki in predkaznovani, storilci iz navade ali habitualni, pa poklicni, potujoči itd. Zaradi pojmovne nerazčiščenosti, prekrivanja kakega namenskega opredeljevanja in drugih razlogov pogosto ni jasno, kam dati kak tip storilcev, še posebno, ker imajo tipološke klasifikacije lahko različne cilje, ne glede na to, da hkrati tudi ni vedno računati na enotnost stališč.

Ta sestavek se ukvarja s poklicno kriminalnostjo in poklicnimi storilci, katerih pojmovno opredelitev skuša tudi podati v nadaljevanju. Že vnaprej pa moramo povedati, da ne bomo načenjali kriminalitete belega ovratnika, ki jo nekateri prav tako uvrščajo med poklicno kriminalnost, kakor tudi ne kriminala v poklicu. To dvoje prenekateri pisci uvrščajo sem, pa ne sodi v to področje predvsem zaradi nerazumevanja nekaterih okoliščin. Dve med njimi sta predvsem poglobitvi:

— da gre med poklicno kriminalnost šteti predvsem tisto dejavnost in tiste storilce, ki jim zaradi možnosti, da se jim spleča, le-ta postaja poklic in ga opravljajo kot delo;

— da med »poklicne« na tak način ne gre uvrščati tiste, ki usposobljeni za opravljanje kake legitimne dejavnosti, stroke, poklica itd., le-to izrabljajo za kriminal, pa jim ta kriminal ni delo, marveč jim delo ponuja ugodnosti še za kaj nesprejemljivega, pa to počenjajo ob delu in z delom (npr. poslovna kriminalnost, kriminaliteta belega ovratnika, kriminal ob poklicni dejavnosti) itd.

S tem v zvezi je težko reči, da bi bil »poklicni« kriminal, kot ga obravnavamo v tem sestavku, kriminal storilcev višjih družbenih plasti. Nam gre za poklicnost v kriminalu, to pa je dosti ožje in bolj opredeljeno, še zlasti, če ob tem načenjamo nekaj lastnosti, potrebnih zato, da se **kriminal opravlja kot poklic oz. kot delo določene vrste**, podobno kot vsako drugo, ki omogoča preživljanje ali možnosti od njega živeti. Živeti kakorkoli, dobro ali slabo, organizirano ali neorganizirano, skupinsko ali posamezno, poklicno ali nepoklicno in podobno.

Nas ob tej priložnosti ne zanimajo etiološka vprašanja, ki so verjetno tudi za »poklicnost« v kriminalu podobne narave kot pri kakršnikoli

pridobitniški dejavnosti. Zato se morda prav v tem smislu **kriminal kot delo ne razločuje od kakega drugega dela**, razen v tem, da je nesprejemljivo, nezakonito in nasploh nezaželeno delo, ki sicer ne prinaša novih vrednosti, pač pa korist. Le-ta je temeljno gibalno za poklicno kriminalnost in je ni mogoče zanikati, seveda kolikor ne gre za kako ozadje iz spolnosti, nasilnosti, za politične motive ali za osebe, ki imajo težave z duševnim zdravjem.

Poklicna kriminalnost, kot je pojmovana v tem sestavku, že nekdam zaposluje kriminologijo, še posebno, ker se ukvarja s posameznimi skupinami storilcev pretežno konvencionalne kriminalitete, med katerimi ugotavlja tudi prenekatero subkulturne vrednote, navade, oblike združevanja in delovanja tja do rabe skrivnega jezika (argot).

Razvoj »poklicnosti«, napredek družbe in tehnologije, nasprotovanje v kakih teoretičnih in spoznavnih vprašanjih in podobno nas naravnost opozarjajo na **potrebe po raziskovanju »poklicnih« in »poklicne kriminalnosti«** tudi pri nas, čeravno smo marsikje v kriminaliteti (k sreči) še na robu svetovnega dogajanja. Toda določena kriminalnost tudi k nam počasi, pa vendarle prinaša posebnosti, kot so mednarodnost, organiziranost, in z njima povezana poklicnost v kriminalu, ki nam bodo toliko bolj škodovale, kolikor manj bomo nanje pripravljeni.

Pričujoči prispevek ima namen naravnati pozornost k skupini storilcev kaznivih dejanj, ki so najbolj problematični in ki pomenijo najtežjo kategorijo prestopnikov. Pri nas o njih ni veliko napisanega, čeravno nismo brez njih. Vprašanja o njih pa vzbujajo tudi raziskovalno radovednost v prenekaterih ozirih, kot so kriminalistični, kriminološki, penološki, psihiatrični in podobno.

1. Opredelitev pojma

Nekaterni pisci prištevajo med tako imenovano poklicno kriminaliteto več različnih področij odklonskosti, in sicer kriminal belega ovratnika, kriminaliteto, povezano s poklicem oz. izvrševanje kaznivih dejanj v poklicu in tisto kriminalnost, ki posamezniku ali skupinam omogoča preživljanje in ki sploh kot dejavnost omogoča pridobivanje sredstev za življenje in se zato domnevno izvaja kot poklic.

Kriminal v poklicu ali ob opravljanju poklica (npr. obrtniki, zdravniki, knjigovodje, računo-

* Janez Pečar, dipl. pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, znanstveni svetnik, Inštitut za kriminologijo, 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 11.

vodje, trgovski potniki, komercialisti), pa tudi kriminal belega ovratnika že po nekaterih temeljnih teoretičnih izhodiščih ne sodita v poklicni kriminal. Kajti le tega označuje nekaj ključnih sestavin, ki določajo poklicno kriminalnost. To so zlasti tovrstno samodojemanje, tehnična usposobljenost in spretnost, kriminalna subkultura, sposobnost izogibati se prijetju, pridobivanje sredstev za preživljanje, določen položaj v kriminalni organizaciji ali sloves v kriminalnem svetu, pa tudi pred nadzorstvom, in ne nazadnje določene navade.¹ Po teh in še nekaterih drugih okoliščinah se potemtakem »poklicni« razločujejo od amaterjev.

Posamezni pisci, ki pa jih ni veliko, ki se ukvarjajo s poklicno kriminalnostjo (ker je ta zlasti pri nas dokaj zanemarjeno področje), sicer odvisno od posebnosti kake poklicnosti poudarjajo različne podrobnosti. Pri tem se starejši viri tudi razlikujejo od novejših, ne le zaradi različnosti pogledov, marveč nedvomno tudi zaradi spreminjanja kriminalnega sveta. Spremembe nastajajo tako zaradi razvoja družbe, tehnologije, načina življenja, vrednot, kakor tudi zaradi priložnosti izvrševanja kaznivih dejanj.

Če so starejši pisci poudarjali polno zaposlenost s kriminalom in neuporabljanje nasilja, novejši viri ugotavljajo nepolno zaposlenost v poklicni kriminalnosti ter rabo orožja, nasilja in prisile za doseganje ciljev. Prav v tem se gotovo kaže sprememba možnosti za preživljanje s kriminalom, čeravno ne bi mogli reči, da je zdaj več poklicnega kriminala kakor prej. In če se že vse spreminja in razvija ter opušča stare navade, zakaj tega ne bi mogli pričakovati pri poklicnem kriminalu, ne glede na to, da je še vedno dosti ljudi, ki jim je kriminalnost izključna zaposlitev in ki so zato specializirani, potujoči, ki žive od tega, kar vzamejo drugim itd. Pri tem gre poudariti nekaj posebnosti.

Poklicni storilci se štejejo kot take oziroma jih štejejo kot take, ne le, med seboj, ampak tudi pri policiji. Imajo svoje subkulturne navade in moralo, ne občutijo krivde in sramu. Kriminal jim je način življenja in sredstvo, od širše skupnosti so ločeni zaradi ožigosanja in na nekaterih področjih imajo tudi svoj argot. Računajo s poklicnim tveganjem, ki se mu izogibajo, če je le mogoče. Svoje življenje opravičujejo, kot strokovnjak utemeljuje svojo poklicnost. Racionali-

zacija pa jim omogoča možnosti za dejavnost, s katero se ukvarjajo.²

Usposobljenost in izkušnost sta pomembni lastnosti, brez katerih tudi v kriminalu ni poklicnosti. Poklicnost sestavljajo sposobnost, odločnost, zanesljivost, odgovornost, rizičnost, zadostnost itd. »Storilca ne upoštevajo kot poklicnega, dokler ni uspešen v rabi posebnih tehnik.«³ Na posameznih področjih je očitna celo stopnjevanost v usposobljenosti, zato določenih opravil v organiziranem poklicnem kriminalu ni mogoče opravljati, dokler posamezniku ni priznana usposobljenost nižje vrste.⁴ Poklicni se često ločijo od amaterjev po rabi sredstev, načrtnosti, premišljenosti, organiziranosti, sistematičnosti, možnosti manipulacij v izjemnih položajih itd.

Poklicna kriminalnost »uživa« visok oz. ugleden položaj med kriminalnim svetom in posebno obravnavanje pred organi formalnega družbenega nadzorstva.⁵ V tovrstnem kriminalnem razslojevanju ima »poklicni« v »stroki« določeno pomembnost, na katero so neredko ponosni in se v tem oziru razvrščajo po stopnjah.⁶ Kaka kriminalna poklicnost ima pogosto prednost pred drugo, ki je manj čislana, bolj umazana, manj ugledna itd.

Za doseganje poklicnosti neredko veljajo tudi posebna pravila, pri čemer si morajo novinci pridobiti usposobljenost pod nadzorstvom, dokler ne dobijo določenega položaja, znanja, usposobljenosti, navad itd. Življenje v kriminalu, zadržanje pred policijo in sposobnost izogibanja prijetju, omogočajo napredovanje v skupini in organizaciji.

Koncept »poklicnosti« v kriminalu pomeni torej visoko usposobljenost za izvrševanje kaznivih dejanj (z ali brez sodelovanju z drugimi), kriminalnost kot pridobitništvo in kot način življenja (čeprav manj).⁷

2. Tipologija

Seelig deli poklicne storilce na potepuhe, prostitutke, trgovce z belim blagom, razbojnike in izsiljevalce, vlomilce in tatove, ki se vtihotapljaajo v stanovanja, hotele in trgovine, tatove na

² Glej tudi Johnson, s. 138.

³ Prav tam, s. 158.

⁴ Glej pri nas npr. Džepari iz sela Pribislavec i Tetovec.

⁵ Clinard, s. 257.

⁶ Glej na primer Clinard/Quinney, s. 429.

⁷ Tudi Letkemann, s. 31.

¹ Glej na primer Bloch/Geis, s. 191, Clinard, s. 284, Johnson, s. 185, Clinard/Quinney, s. 428.

železnici, tatove avtomobilov in koles, žeparje, ženitovanjske goljufe, poklicne igralce na srečo in igralce goljufe, poslovne goljufe, vedeževalce, ponarejevalce dokumentov, poklicne prikrivače, tihotapce itd.⁸

Gotovo da takšne in podobne tipologije⁹ ne ustrezajo več sodobni poklicni kriminalnosti, še zlasti, če pomislimo na mednarodni in organizirani kriminal, na razne sociopsihološke značilnosti poklicnih storilcev kaznivih dejanj, na kriminalno vedenje v pomenu življenjske kariere, pa na ustreznost samopodobe storilca itd.

S tem v zvezi se pojavlja tudi vprašanje **zadostnosti tipologij**, ki morajo vsebovati točen opis zvrsti in celovitost primerov vedenja na tak način, da ni težav v določen tip uvrstiti človeka in njegovo ravnanje. Od tod tudi zahteva, da se pri tem upoštevajo kaznivo dejanje s stopnjo težavnosti, usposobljenost in oblike nasilnosti, interakcijska sposobnost, samopojmovanje, navade in kariera v poklicnosti.¹⁰

Če je gornje veljavno za tiste, ki iščejo svojo življenjsko pot v poklicnem kriminalu, so merila za razvrščanje manj zahtevna ali drugačna, kadar gre za polpoklicne, mladoletne, mešano profesionalne oziroma politropne. Od tod pozornost samo nekaterim vrstam, kot so tatovi po trgovinah, ponarejevalci čekov, igralci z zaupanjem itd.;¹¹ drugod pa je večje zanimanje za poklicnost v zvezi s premoženjsko pridobitnostjo¹² itd. tja do določanja poklicnih storilcev o naslednjih pomembnostih.¹³

— Poklicni storilci se ukvarjajo z vrsto premoženjskega kriminala, vštevši uporabo sile ali manipulacije z žrtvami. Večino časa ali energije porabijo za kriminal. Sodelujejo tudi v organiziranem kriminalu, čeprav vedno niso del njegovega sveta.

— Ustvarjajo kriminalne priložnosti, posredujejo blago, pridobljeno s kriminalom, izpopolnjujejo sredstva in opremo.

— Uspešnejši poklicni storilci porabijo pretežni del svojega časa za načrtovanje in za pripravljanje in usposabljanje drugih. To jim prinaša visoko korist ob majhnem tveganju, najbolj uspešne kriminalne združbe vedno najemajo specialiste za svoj kriminalni napredek in razvoj.

— »Poklicni« so tehnično bolj usposobljeni od storilcev iz navade in amaterjev in se od njih razlikujejo po svojih poklicnih lastnostih. Zato poznamo na eni strani »velike živine« med tatovi draguljev in sposobneže manipuliranja z bogatimi žrtvami in oškodovanci, ki morajo utrpeti na stotine tisoče dolarjev, na drugi strani pa majhne tatiče — žeparje in kriminalce v trgovinah, z različno usposobljenostjo in za razne priložnosti.

Ključno za poklicno kriminalnost je pogostejša udeležnost v kriminalu, tveganost »poklica« in pridobitnost. Za poklicno kriminalnost je v ospredju predvsem »denar«, to je korist, in brezosebno delovanje, do katerega prihaja z dolgoletnostjo take življenjske poti in z izvedenstvom v »poklicu«.

V zadnjem času se zaradi naraščanja nasilja v literaturi pogosteje ukvarjajo z »nevarnostjo« zlasti poklicnega kriminala, pri čemer pa nevarnost razločujejo od nasilja, kajti »nasilje« označuje akcijo, nevarnost pa razmerje.¹⁴

Odkar je Sutherland ob sodelovanju znanega tatu napisal svojo knjigo »Poklicni tat«, je prišlo do večjega zanimanja za poklicno kriminalnost in z njim vred tudi do različnih obsežnih in omejujočih klasifikacij, ki so največkrat neuporabne za vse primere in za vse stopnje razvoja kriminala, bodisi poklicnega ali polpoklicnega. Zato v zadnjem času vabijo, naj bi za razlaganje tipoloških klasifikacij **uporabljali tudi spoznanja antropologije, psihologije tja do sociologije dela, posebno zato, ker dosedanje tipološko pojasnjevanje ni zadostno, ne za kazenske in poboljševalne vidike kriminologije ne za kaj drugega.**

Zato prihaja do drugih skrajnosti, namesto številnih ozkih tipologij prihaja do širokih zvrsti poklicnih storilcev, ki jih predstavljajo »organizatorji, prikrivači, tatovi, težki (heavies), nasilniki in oskrbovalci«.¹⁵

Sicer pa je tipološko klasificiranje dokaj gibljivo in zelo odvisno razvrščanje ljudi, dejavnosti in vzročnosti, ne le v kriminalu, marveč tudi drugod.

3. Tradicionalno in sodobno gledanje na poklicno kriminalnost

Razločke med starejšimi in novejšimi ugotovitvami (da ne rečemo pisci) nedvomno povzročata čas in pa novi oz. spremenjeni družbeni

⁸ Seelig: *Traité de criminologie*, s. 67, v Reličevi navedbi, s. 16.

⁹ Glej npr. Heindl, Bemel, Hagemann, Mezger itd.

¹⁰ Gibbons, s. 242.

¹¹ Bloh/Geis, s. 197 do 213.

¹² Clinard/Quinn, s. 429.

¹³ *The Challenge of Crime in a Free Society*.

¹⁴ Dinitz/Conrad, s. 100.

¹⁵ Mack, s. 47.

odnosi, ki s svojo tehnologijo, družbenimi dogajanji, drugačnimi možnostmi za pridobivanje koristi itd. v različnih delih sveta omogočajo takšno ali drugačno kriminalnost, ne nazadnje tudi poklicno. In če npr. pred 50 leti ni bilo zanimanja za droge, se tedaj ni mogel razvijati tovrstni poklicni kriminal kot sedaj, ko se ob izdelavi, predelavi, posredovanju in prodaji drog oblikuje prenekateri poklicni kriminal, ki omogoča pridobivanje premoženja ter nesluteno bogatenje.

Spričo tega, čeprav polagoma, nujno prihaja do preoblikovanja pogledov na poklicno kriminalnost, ki mora upoštevati ne le družbene spremembe, drugačno zakonodajo, nadzorne mehanizme itd., marveč neredko tudi drugačen kriminal, ki ga nekoč ni bilo ali ni bil takšen, kot je sedaj. Že računalništvo, brezgotovinski promet s čeki, kreditnimi karticami in drugimi oblikami (tudi mednarodnega) denarnega prometa, nove potrebe prebivalstva (četudi po spolnosti) itd. oblikujejo ne le nove žrtve, ampak tudi nove priložnosti, ki jih poklicni kriminal kot »pridobitništvo« izrablja in se s tem vzdržuje. To pa pomeni, da se tudi poklicna kriminalnost pogosto spreminja v donosno vodeno organizacijo z različnimi vlogami in delitvijo dela.

Sodobnih opazovanj poklicne kriminalitete in njenih nosilcev zato ne zanima le vedenje samo po sebi (kot morda nekoč), ampak tudi delovne in družbene gospodarske razmere, ljudi, tehnološke spremembe, nezaposlenost in selitve delovne sile, pa specializacija in druga vprašanja v povezavi s kriminalnim vedenjem, ki so v tej poklicnosti toliko bolj zanimiva in pomembna. V ospredje stopa zlasti tudi vprašanje, katere sposobnosti so potrebne za določen kriminal, kaj vse dopušča in omogoča polna ali delna zaposlenost s kriminalom, bodisi v neorganiziranem, polorganiziranem ali organiziranem smislu, v združbah ali individualno, katere makro- ali mikropriložnosti ga omogočajo in katere vrste in tako dalje, do razmišljanja o tem, da se kriminal lahko pojavlja kot delo,¹⁶ ki mu gre s sociologijo in psihologijo dela iskati razloge, ne le v etiološkem, marveč tudi v fenomenološkem, organizacijskem ali kakem drugem smislu.

Zato tudi poskusi pojasnjevanja storilcev iz navade, storilcev zaradi kariere, poklicnih, potujočih, pa nevarnih, sposobnih, nasilnih, seksualnih, priložnostnih, do amaterjev itd. Ti poskusi segajo od etioloških vprašanj do spreminjanja

storilčeve osebnosti ob omejevanju prostosti ali kako drugače.

Dandanes se poklicnost v kriminalu po svetu ne omejuje le na tradicionalno jemanje premoženja. Tudi ne gre predvsem za nesocializirane in neizobražene ljudi, z neustreznim otroštvom, propadlimi starši in ne le za prostitutke, goljufe, roparje, vlomilce, žeparje in potepuhe. Danes svet omogoča znatno več od tistega, kar je nekoč dopuščalo obdržanje pri življenju, v bitki za obstanek, pa čeprav v kriminalnem podzemlju.

Danes se poklicna kriminalnost pojasnjuje kot specializirana kriminalna dejavnost¹⁷ in tudi ni več »gentlemenska« dejavnost, ki se opravlja brez nasilja. Zaradi uspešnosti postaja tudi brezobzirno početje, pri čemer ne izbira nobenih sredstev, všteti orožja. Nenasilne metode niso več v modi kriminalnega poklica (seveda odvisno od tega, za kakšen kriminal gre in kaj je njegov cilj). Če so starejši pogledi na poklicnost vsebovali ugotovitve,¹⁸ da gre za polno angažiranost, nenasilnost delovanja, visok status med kriminalci, dolgotrajnost v izkušnjah, rabo argota, podkupovanje, specializacijo na določenih področjih itd., so danes spoznanja pretežno drugačna. Kriminalnost je manj poklic kot prej ali vsaj ni edina pridobitvena dejavnost, ne gre za izključnost v specializaciji, kriminalnost se bolj ravna po priložnostih, drugače se vrednotijo okoliščine za obdržanje na prostosti, težje je prijetje, omogočena je daljša kariera¹⁹ itd.

V poklicnosti te vrste se bolj poudarja splošnost, sposobnost za izmikanje prijettju, daljše bivanje na prostosti, boljše sodelovanje s prikrivači, manj je poudarjena patološkost storilčeve osebnosti itd. Tradicionalni koncepti prehajajo v »normalno konceptualno lotevanje«,²⁰ kar zahteva novo proučevanje poklicne kriminalitete.

4. Osebnostne lastnosti in značilnosti »poklicnih«

Kolikor gre za poklicnost v kriminalu, se od storilca pričakujejo določene sposobnosti, ki jih, kot kaže v literaturi radi stopnjujejo. Ali drugače povedano: poklicnost v kriminalu zahteva marsikatero sestavino, da je posameznik sploh lahko imenovan »poklicni« po eni strani in da sploh lahko zmore opravljati vloge poklicnega

¹⁷ Clénard/Quinney, s. 428.

¹⁸ Stats, s. 57.

¹⁹ Prav tam, s. 60.

²⁰ Cullen/Link, s. 400.

¹⁶ Letkemann: Crime as Work.

storilca kaznivih dejanj, po drugi. Izmed vseh sposobnosti pa je največja ostati neviden, neodkrit in nedotaknjen od organov odkrivanja, pregona in sojenja.

Zato je že od Sutherlandovega »Poklicnega tatu« znano, da poklicnost ni odvisna od želja, ampak od storilčeve usposobljenosti in od priznanja tistih, ki so že »poklicni«,²¹ sicer gre, še vedno za amaterstvo, pa čeprav kdo »krade« iz navade. Sutherland pravi: »Oseba, ki je sprejeta v skupino in spoznana kot poklicni (tat), je poklicni (tat).«²²

Zato pa so potrebni poznanstvo, primernost, naklonjenost, razumevanje, soglasje, pravila, norme vedenja in jezik.²³

Čeprav so se, kot smo že poudarili, spremenile tako družbene razmere, priložnosti za kriminal, kot pogledi na poklicni kriminalni svet, »poklicnost« v kriminalnosti še vedno dokaj temelji na vzajemnosti in pomoči, upoštevanju obveznosti, ki izhajajo iz delovanja, pa na točnosti in doslednosti, na poistenju s sorodnimi storilci, občutku časti in pripadnosti.

Poleg tega nekatere raziskave ugotavljajo (zlasti pri poklicni konvencionalni kriminaliteti), da so imeli pripadniki k njej napeljujočo mladost, v kateri so se tudi vzorovali pri odraslih in neprimerne starše z družinsko konfliktnostjo. Že zgodaj v mladosti naj bi se združevali v skupine, v katerih kriminalnost ne bi bila redkost, kasneje pa so nadaljevali prijateljstvo s kriminalnim svetom iz mladosti tudi v odrasčanju in odraslosti. Ne nazadnje pa je njihova kriminalnopoklicna dejavnost znatno pogostejša od tiste, ki je zanje poznana pri organih kazenskega pravosodja.

Značilna za poklicnost v kriminalu je zlasti »racionalizacija« ali zagovor oz. opravičilo delovanja pred seboj ali pred drugimi. Racionalizacija še posebej podpirajo zveze s sebi enakimi in podobnimi, s katerimi se toliko laže vzdržujejo subkulturne vrednote in »psihološka podpora«,²⁴ ki omogočajo občutek varnosti, gotovosti, solidarnosti in vse drugo, kar je mogoče pričakovati, še posebno, če gre za poklicne kriminalne združbe, zlasti v tako imenovanem organiziranem kriminalu. Prav v njem se danes srečujemo z najbolj dovršeno poklicnostjo ob hierarhični urejenosti, delitvi vlog in vsem tistim, kar sledi od načrtovanja dejavnosti do delitve plena. Kar za-

deva sposobnost in njeno stopnjevanje, izurjenost in podobno, je ta družbena, organizacijska, tehnična itd. ob nekaterih lastnostih, kot so osebne, socialne in kriminalne. Pisci jih obravnavajo kot pomembne sestavine poklicne kriminalnosti,²⁵ s katerimi je, če so optimalne, zagotovljen uspeh v kriminalnem in normalnem svetu, v katerem se gibljejo »poklicni« zdaj kot storilci zdaj kot posamezniki — navidezno pošteni državljani (červno iščejo priložnosti ali žrtve za svoj »napad«). Le-to je pogosto odvisno od vrste kriminalnosti, ki se razločuje od spodbude do uresničitve.²⁶ S tem smo deloma že načeli »modus operandi«, za katerega je pri poklicnih pomembno, da ne vsebuje več od tistega, kar je nujno potrebno za dosego izida,²⁷ kajti sicer pomeni škodljivost za tovrstne storilce, ker jih po njem lahko identificirajo.

Pri tem lahko ločujemo težke kriminalce od lažjih, polpoklicne, nepoklicne, pa habitualne, nepopravljive itd., ki pogosto nimajo dosti ali pa nobene zveze s »poklicnostjo«.

Raziskave o povratništvu oz. o uradno ugotovljenih ponavljalcih kaznivih dejanj često²⁸ ne podpirajo spoznanj o poklicnosti v kriminalu, kajti zgolj ponavljanje še ne pomeni poklicnosti. Pred pravosodje prihaja močno selekcionirana populacija, verjetno najmanj »sposobnih in odpornih«, ki so se pustili prijeti. Med njimi zlasti pri nas naletimo na veliko ljudi brez poklica, pa alkoholike, ogrožene v otroštvu, brezdomce, potepuhe in podobno.

5. Nekaj posebnosti (kriminalna kariera, položaj, samopodoba, argot)

Poklicnost v kriminalu se navadno povezuje z nekaterimi okoliščinami, kot so: kriminalna kariera, samodojemanje storilca, subkulturnost in nekatere druge, tja do rabe posebnega poklicnega jezika (argot) in tetoviranja.

Če je za poklicnost kaj pomembno, je to gotovo materialno pridobivanje ali iskanje koristi, ki naj se dosega z delovanjem na kakem kriminalnem področju. In če je korist tista, ki vzdržuje motiviranost za ponavljanje, potem je pri

²¹ Vasoli/Terzola, s. 135.

²² Clinard, s. 285.

²³ Prav tam, s. 286.

²⁴ Bloh/Geis, s. 193.

²⁵ Glej zlasti Letkemann, s. 49—50.

²⁶ Glej npr. Road Hustler.

²⁷ Glej Žerjav, s. 398.

²⁸ Glej npr. Relić: Profesionalni kriminalitet; Juzwiak: Zur Verhinderung wiederholter Straffälligkeiten; Solopanov/Kvašis: Recidiv i recidivisti.

posamezniku jasno izražena tudi vzročnost za to delovanje.

Kriminalna kariera, po nekaterih piscih, vsebuje ali opozarja na usposobljenosti ali specializacijo, skupinsko povezovanje, subkulturne norme, organizacijo, skupinsko stabilnost in nekatere druge kakovosti, po katerih se kriminalni svet med seboj tudi razločuje in hierarhizira. Ponekod je zlasti poudarjena polna zaposlenost z dejavnostjo, ki jo posameznik sam ali v kriminalni skupini opravlja zaradi koristi, ki naj jo pri tem ima.²⁹

V etioloških razmišljanjih o kriminalni poklicnosti še posebej naletimo na »nagon«,³⁰ nagnjenosti h kriminalu, samoreflektivnost, značilnost osebnosti, tja do neučinkovitosti kazni, nesprijemanje norm splošnega družbenega življenja,³¹ pa na parazitizem itd. predvsem na strani kriminalne osebnosti; na družbeni strani pa so odločilne različne družbenogospodarske razmere, kot so konfliktnost družbe, nezaposlenost, neustreznost družbenega okolja, vpliv družb itd. Torej vplivi znotraj in zunaj osebnosti, na strani posameznika in na strani družbe, kar je že konvencionalni model kriminalne etiologije, ki naj ima pri »poklicnih« še svoje posebnosti, s katerimi naj se »poklicnost« še posebej loči od amaterizma in začetništva.

Subkultura izhaja zlasti iz združevanja, pripadnosti skupinskim normam in predstavam o sebi, iz posnemanja vzorcev, iz vloge in razmerij v skupini oz. iz kriminalnega položaja, racionalizacije kriminalnega načina življenja itd.

Kriminalno kariero ustvarja posameznikov položaj, njegov sloves, in ga všteti z njegovo usposobljenostjo utrjuje v hierarhični ureditvi skupine, če ji pripada. **Stopnica v hierarhični ureditvi poklicne kriminalnosti ni nepomembna** za količino koristi, ki naj jo posameznik dobi ob delitvi plena. Zato se pojavlja podobno kot izobrazba v sociologiji dela, ki določa človekov položaj in, s tem v zvezi, tudi bolj ali manj lahko delo v smislu trpljenja. Tudi poklicna kriminalnost ne poteka brez trpljenja, stisk, težav in zlasti tveganja. In višje ko je kdo na lestvici poklicnega kriminalnega sveta, manj je izpostavljen tveganju, več dobiva in uglednejši je njegov položaj v organizaciji, ki ji pripada. Parazitizem, tako kot v družbi, tudi za poklicno kriminalnost ni posebnost. Skupinskost v kriminalu in socialne značilnosti kriminalnih združb se ne

razlikujejo od tistega, kar nastaja v kakršnikoli drugi človeški organizaciji, ustanovljeni za doseganje določenih ciljev. Zato se zde vabila na raziskovanje kriminala kot dela zelo uporabno napotilo pri razumevanju poklicnosti v kriminalu, hkrati ko po drugi plati prihajamo do spoznanja, da ugotovitve o karieri v kriminaliteti močno trpe zaradi pomanjkljivosti vzorcev in pojasnjevanja izidov.³²

Zlasti starejši viri iz literature o poklicni kriminalnosti poudarjajo, da imajo »poklicni storilci« kulturo poklica in podobo o sebi kot kriminalcu.³³ V nasprotju z nepoklicnimi, ki kljub izvrševanju kaznivih dejanj ohranjajo dominantno kulturo, je za »poklicne« značilno ločevanje od nje. Poklicni se istijo z družbeno negativnimi skupinami,³⁴ se udeležujejo kriminalnih dejavnosti in razvijajo kriminalne tehnike. S tem v zvezi so **kriminalci po karieri pretežno skupinski storilci**, organizirani in obdarjeni s številnimi izkušnjami.

Najbolj uspešni poklicni storilci porabijo večino svojega časa za načrtovanje³⁵ in priprave za večjo učinkovitost »svojega dela« in za zmanjšanje tveganja ob prijetju.³⁶

Vse pa kaže, da je »argot«, »hudodelska latovščina« oziroma posebni vzorci sporazumevanja čedalje manj uporabljeno sredstvo komunikacij kriminalnega sveta in se ohranja le še kot redkost (npr. pri nas med narkomani).

6. Specializacija

Specializacija v kriminalnosti vsebuje usposobljenost, rabo določenih tehnik, navade in vrednote, skupinsko moralo, priučevanje k določeni dejavnosti, ki se izvaja skozi bolj dognane »moduse operandi« na posameznem področju, pa tehnično razvijanje in napredovanje v kriminalni delitvi dela, telesno in duševno primerenost, gibljivost, sposobnost manipuliranja z žrtvami, izkušnost v ravnanju s kriminalnim plenom in pri iskanju prikrivalcev, kupcev in odjemalcev, tja do pripravljanja na dejavnost, všteti načrtovanje in tveganje in ne nazadnje izbiranje priložnosti, stopnjevanje poklicnosti

²⁹ Ward, s. 218.

³⁰ Npr. Johnson, s. 138, in drugi.

³¹ Matić v Relić: Poročilo za mednarodni kriminološki kongres v Lizboni septembra 1978.

³² Clinard, s. 289.

³³ The Challenge of Crime in A Free Society.

²⁹ Glej zlasti Road Hustler, s. 31, 154 itd.

³⁰ Matza, v navedbi Prus/Sharper, s. 162.

³¹ Milosavljevič, s. 160.

in čedalje polnejše zaposlovanje s kriminalom ob podrobnejši delitvi dela.

Specializiranost vpliva tudi na oblikovanje osebnosti,³⁷ predvsem:

— z izkušnjami, s katerimi se dosega materialna uspešnost,

— s samovarovalno pozornostjo, ki omogoča uspešnejšo neprijemljivost in izogibanje prijetju,

— s čustveno in psihično uravnovešenostjo, ki omogoča učinkovitost in racionalizacijo,

— z razvijanjem subkulturnih vrednot ob napredovanju potrebnih družbenih stikov, primer- nih in koristnih za kriminalno poklicnost,

— s pridobivanjem sodelavcev in sploh oseb, ki omogočajo obveščanje, prikrivanje, opozarjanje na morebitno »izdajstvo« in vzdrževanje poklicne ravni tja do odtegotovanja prijetju.

Zato v poklicnem kriminalnem svetu, prav tako kot v strokovnem življenju, niso neznani pojmi, ki povezujejo »delo, obrt, kariero, poklic, zaposlitev, poklicnost in amaterizem«³⁸ itd.

S tem v zvezi je podobno kot v normalnem delovnem vsakdanu pričakovati, da bo slaba poklicnost rojevala slabo učinkovitost, majhno premoženjsko korist, podrejenost, prepuščanje »kosa kruha« drugim itd. Neuspešen storilec, bo ostal majhen kriminallec, ki se bo moral lotevati manj donosnih priložnosti, takih, ki jih ne bodo želeli izrabljati drugi oz. če gre za skupinsko delovanje, se bo zadovoljeval s tistim, kar mu bodo določali višji od njega na hierarhični lestvici.

Specializacija nedvomno pomeni sposobnost prilagajanja razmeram delovanja, kakor tudi sposobnost razvijanja takšnega stanja, ki omogoča delovanje in boj, ne samo s konkurenco na lastnem področju, ampak tudi s policijo. Specialnost v kriminalu in usposobljenost zanj dajeta izkušnje ter na drugi strani spodbujata nasprotno akcije in izumljanje sredstev za boj s kriminalnostjo, podobno kot v medicini. V njej prav tako kot v kriminalistiki in v policijskem delu navadno ni taktičnih in tehničnih sredstev, dokler se ne pojavi potreba po njih. **Potrebe pa najčešče ustvarjajo oblike kriminalitete, pa tudi vzroki zanjo.** Zato bi najbrž lahko rekli, da predvsem specializiranost v kriminalu in njen razvoj prinaša napredek v njegovem zatiranju. Zato oba, tako kriminal kot reakcija nanj, pomenita vsak svojo stran ob- raza.

³⁷ Gibbons, s. 265/6.

³⁸ Letkemann.

Zato je tudi razumljiva pozornost policije vsega sveta prav do sposobnih ponavljalcev ter specialistov. Le-ti ustvarjajo največ težav in zaradi njih je največ pritožb glede izidov, ki često vzbujajo pomisleke o tem, katera stran je boljša, bolj uspešna, bolj sposobna, bolj inteligentna itd. In kar je najbolj neprijetno: za- pori so neredko visoka šola »kriminala«, v kate- rih je prav tako dovolj časa za prenašanje izkušenj na druge in ne nazadnje tudi za spe- cializacijo.

Specializacija neredko spominja na dolgotraj- nost udeležbe v kriminalu,³⁹ na delitev dela, ki terjaja več sodelovanja v neki dejavnosti, še zlasti, če le-to ni preprosto (npr. ponarejanje denarja).

Toda nekateri menijo, zlasti v zadnjem času, da je dosledna specializacija v kriminalu ne- mogoča in neproduktivna.⁴⁰ Ali je nemogoča, je resno vprašljivo, gotovo pa je nepraktična in zelo nevarna, kajti **po stereotipnem načinu storitve je mogoče spoznati delujočega, zato je specializacija po eni strani lahko prednost, kot je lahko po drugi njeno nasprotje, ki pelje k odkritju in prijetju.** Ponavljanje istih načinov delovanja tudi kaže na rutino, nedomiselnost, zaostajanje itd., kar ni brez pomena za boj s poklicno kriminalnostjo.

7. Odzivanje na poklicno kriminalnost

Kolikor kot nasprotje priložnostni kriminali- teti postavljamo »poklicno«, je nedvomno pri- čakovati drugačno obravnavanje, če kaki pojavi ali ljudje ne nosijo te zaznamovanosti. Vsi for- malni **družbenonadzorni mehanizmi dajejo tej problematiki poseben poudarek in pozornost, predvsem policija in penitenciarni zavodi.** Pa še po odpustu, običajno zlasti nevarnejše devi- ante, policija znova bolj ali manj »diskretno« nadzira, dokler se ne pokaže potreba za dru- gačen ukrep.

»Sloves«, ki ga imajo takoimenovani poklicni storilci kaznivih dejanj, **pomeni stigmatizacijo zlasti pri policiji.** Ta mora, če ne drugače, pa po izhodiščih svojega dela, poskrbeti za »nevtrali- zacijo« dejavnosti poklicnih, kolikor jim ni mogoče dokazati odgovornost za kake do- godke.

³⁹ Glej tudi Staats, s. 54.

⁴⁰ Npr. Letkemann, s. 34.

Posebno pa so v rabi razni selektivni mehanizmi, zgodnje prepoznavanje, obravnavanje pred posameznimi zatiralnimi mehanizmi, posebni programi rehabilitacije tja do raznih postopkov ob odpustu iz zaporov.⁴¹

Policijska se sploh zelo trudi za ustrezen in učinkovit nadzor nad znanimi storilci kaznivih dejanj. Zanje velja skoraj povsod po svetu »hard line policy«,⁴² ki naj med drugim skrbi zlasti za to, da poklicnim ne bo mogoče ponavljati delovanja, ki so ga osumljeni. »Policijski« nadzor pogosto pravno-formalno sploh ni urejen, pa zato nastajajo mogoče marsikateri kršitve, ogrožanje zasebnosti, oškodovanje pravic tja do raznih manipulacij, ki pa jih povsod po svetu opravičujejo z nevarnostjo storilcev in družbeno obrambo.

Razvijajoča se opazovalna tehnologija omogoča policijski boljše nadzorovanje. In ker gre za najbolj nevarne in neprijetne osumljence, leta ne pomišlja kdo ve kako o **upravičenosti rabe pogosto dvomljivih sredstev in metod zato**, da bi bila pravočasno seznanjena o tem, kaj delajo. Tudi razne druge družbene ustanove pogosto zamije ob policijski nekorektnosti zoper »poklicne«, posebej kadar gre za odkrivanje » afer«, ki vzbujajo zgražanje, prestrašenost, masovno zavračanje ali maščevalnost.

Zato se za »poklicne« uporabljajo najrazličnejše evidence o načinu delovanja, pa albumi fotografij, kartoteke sumljivih, legitimiranje zasledovanih in opazovanih tja do raznih oblik »poostrelega nadzora« na raznih ravneh, »policijskega delovanja«.⁴³

Odtod raba pasti in tehnologija za prenašanje slike in zvoka, sodobni načini identifikacije ljudi, predmetov, trupel, obleke in obutve, (foto-robot, identity kit) evidence značajev, lažnih imen in vzdevkov ter posebnih znakov, pa albumi kriminalcev, ukradenih predmetov in izginulih oseb, razne ekspertize (vštevši vokalografske, fonografske, grafoskopske itd.) do uvajanja računalniškega zbiranja, obdelovanja in posredovanja podatkov ter načrtovanje strategije in mednarodnega sodelovanja.

Nasploh je pri policijski zoper poklicne storilce v prvi vrsti najbolj v čišlih zatiranje v najrazličnejših oblikah, med katerimi so daktiloskopiranje, jemanje prostosti, zasliševanja, očitno zasledovanje, pa osebna kontrola, javljanje itd., le nekatera sredstva od razpoložljivih in dokaj inventivnih, toda pogosto močno vprašljivih.

Zastraševanje je pri »poklicnih« dokaj normalen postopek, toda znatno pogosteje in dosti bolj brez pomislekov uporabljen kot pri drugih vrstah storilcev kaznivih dejanj.

V zahodnem svetu sodijo, da je poklicni kriminalni svet sposoben izogibati se pravosodju, zmožen umikati se prijetju in si poiskati zveze za omilitev kazni.⁴⁴ Za naše razmere pa bi lahko rekli, da je ponavljalcem kaznivih dejanj, kazensko poboljševalni zavod pogosto drugi dom, v katerem prežive znaten del svojega življenja.⁴⁵

V ZDA in še ponekod so tožilstvom in sodiščem določili posebne naloge za učinkovitejši boj s poklicnim kriminalom zlasti v velikih mestih. Za uspešnejše preiskovanje je na razpolago več denarja in boljše tehnična sredstva. Ustanavljajo tudi posebne sklade na raznih ravneh, iz katerih plačujejo naraščajoče stroške za obravnavanje poklicnega kriminala, vštevši z večjim vlaganjem v raziskovalno delo.

Znano je tudi, da »nevarnost« posameznikov močno vpliva na nasprotovanje poklicnim storilcem, kajti bolj ko je kdo znan zaradi kriminala, hujši je odziv, neprijetnejše je obravnavanje, bolj dosledno je policijsko nadzorovanje (proaktivno), prej je pričakovati »infiltracijo« v poklicne združbe itd.

Vse sodobne družbe kjerkoli po svetu, zlasti tam, kjer narašča organizirani, poklicni in mednarodni kriminal, morajo vlagati neizmerno bogastvo za boj s poklicnimi storilci. Toda izidi niso kdove kako uspešni. Tudi napovedi o ponavljanju niso preveč uporabne, čeprav nekateri pisci trdijo, da je javnost do poklicnih zelo strpna, zaradi svoje naivnosti in da jih prenaša zlasti zaradi svojih razmerij do kriminala in prava.⁴⁶

8. Poklicna kriminalnost pri nas

Ni dvoma, da se s sestavinami »poklicnosti« v kriminalu srečujemo tudi pri nas v naših razmerah, ki so docela drugačne od tistih, v katerih je ta pojav vsakdanji in kjer o njem tudi največ vedo. Pri nas ni veliko raziskav o tem in na splošno **na poklicnost v marsičem sklepamo iz poznavanja ponavljalcev kaznivih dejanj** (recidivizma). Tudi kriminaliteta po svoji sestavi pri nas ni takšna, da bi poleg morebitne

⁴¹ Petersilia, s. 105.

⁴² Broome, s. 65/6.

⁴³ Glej zlasti Žerjav, s. 400/1.

⁴⁴ Prav tam.

⁴⁵ Konstantinovič, s. 114.

⁴⁶ Clinard/Quinney, s. 435.

poklicnosti vsebovala tudi posebnosti, kot so organiziranost in mednarodnost, ki danes dopolnjujeta predstavo o nevarnosti pojavov in ljudi, ki so drugačni od tistega, kar ugotavljamo in spoznavamo v povprečju.

V tem smislu je dokaj pomembna raziskava,⁴⁷ ki iz teoretičnih izhodišč primerja naše (jugoslovanske) razmere s severnoameriškimi in išče podobnosti v teh sestavinah: življenje poklicnih po izpustu iz zaporov po 36. letu starosti; stopnja razvez; tetoviranje; lažna imena oz. vzdevki, nezdrževanje z začetniki, amaterji in poklicnimi, izvrševanje kaznivih dejanj brez sotorilstva, specializacija; odvisnost od števila obsodb; spoznanje, po katerem je stopnja izobrazbe nižja pri tistih, ki so bili večkrat obsojeni, in nazadnje, nestalnost prebivališča.

Raziskovanje je upoštevalo 25 vrst različnih poklicnih storilcev kaznivih dejanj in ugotovilo, da se izhodišča nekaterih starejših virov v naših razmerah niso potrdila. To najbrž ni presenečenje spričo tega, da tudi »nove« kriminalnosti ni mogoče primerjati s tistimi merili, ki jih upoštevajo tuji pisci za svoje domače razmere in za čas, ki ni več sedanost. Tudi pri njih verjetno kako njihovo pravilo iz preteklosti ne velja več

za sedanje razmere (kot npr. nezdrževanje z amaterji, neizvrševanje kaznivih dejanj v sotorilstvu, nizka izobrazbenost, neponavljanje kaznivih dejanj po 36. letu starosti itd.).

Naš pisec zato ugotavlja, da so izidi raziskovanja o »poklicnosti« dosti bolj primerljivi s pojavom v Sovjetski zvezi, kar gotovo ni brez pomena, če upoštevamo družbeno-gospodarske vplive na rast povratništva v družbah, ki niso kapitalistične. V tem smislu je tudi izredno zanimiva monografija »Džepari iz sela Pribislavec i Tetovec«.⁴⁸

Kolikor upoštevamo, da prave poklicnosti v kriminalu pri nas skoraj ni in da se zlasti konvencionalni storilci kaznivih dejanj dokaj razlikujejo od podobnih v zahodnih kapitalističnih družbah, pa je vendarle treba poudariti, da je ponavljanja kaznivih dejanj v Sloveniji več kot drugod v Jugoslaviji. To je okoliščina, ki je v bližnji preteklosti glede na razpoložljive statistične podatke povzročila tudi zaskrbljenost v nekaterih družbenopolitičnih organizacijah v naši republiki.

V nadaljevanju je preglednica za nekatere ponavljalce kaznivih dejanj, ki smo jih povzeli iz podatkov RSNZ SR Slovenije.

Ponavljalci kaznivih dejanj v podatkih RSNZ SRS⁴⁹

Leto	Predkaznovani				Predkaznovani za enaka dejanja			
	1 ×	2 ×	3 in večkrat	Skupaj	1 ×	2 ×	3 in večkrat	Skupaj
1980	1420	659	349	2428	433	92	12	537
1979	1387	602	1143	3132	615	192	141	948
1978	1373	670	1169	3212	197	79	101	377
1977	1809	822	1458	4089	702	185	249	1136
1976	2013	904	1444	4361	758	207	199	1164

Statistično je mogoče ugotoviti padec »povratništva«. Kljub temu pa je njegova vznemirljivost v tem, da ga je v drugih republikah še manj. Raziskovanje,⁵⁰ opravljeno na pobudo ustreznih republiških organov, ki so domnevali, da smo v Sloveniji s povratništvom (in posredno morda s poklicnostjo v kriminalu) bolj ogroženi kot drugje, je pripeljalo do domnev, da so razlogi za večjo stopnjo povratništva v Sloveniji v do-

slednejšem evidentiranju, o morebitni boljši raziskanosti kaznivih dejanj, v tem, da v Sloveniji zaposlujejo več ljudi iz drugih republik kot kjerkoli v Jugoslaviji, od koder povratniki sploh prihajajo itd.⁵¹

Poleg tega pa bi bile značilnosti našega povratništva še tele: večja stopnja ponavljanja pri nevarnejših kaznivih dejanj (konvencionalnih, zlasti premoženjskih) višji odstotki takih ljudi,

⁴⁷ Relić, s. II/III.

⁴⁸ Ured za kriminološka izpitivanja, DSUP, NRH, Zagreb 1959.

⁴⁹ Podatke zbrala M. Milenković, višja knjižničarka, Inštitut za kriminologijo v Ljubljani.

⁵⁰ Vodopivec in drugi: Povratništvo v Sloveniji, I. del, raziskava Inštituta za kriminologijo št. 57, Ljubljana 1981.

⁵¹ Vodopivec, članek z istim naslovom v RKIK 1981/4, s. 261—266.

ki nimajo poklica, nižja inteligentnost,⁵² relativno več mladih storilcev, kar omogača ponavljanje v kasnejših letih, pri ženskah pa še slabša izobrazba in poklic, večje število razvez in več predkazni.⁵³

Povratništvo je torej pri nas vprašanje, ki poleg drugega napeljuje tudi k razmišljanju o **poklicnosti v kriminalu**.

Sklep

O tako imenovani poklicni kriminalnosti in o poklicnih storilcih, posebno še pri nas, premalo vemo, in čeprav jih največkrat delno spoznavamo ob raziskovanju povratništva, nam to ne zadošča, ker gre pri njih za dosti več kot zgolj za ponavljanje. Prav zato se pojavljajo potrebe po raziskovanju te problematike, ki zlasti ob sestavinah mednarodnosti in organiziranosti dobiva svojo težo.

Pojavi združb storilcev kaznivih dejanj, ki jim je kriminaliteta in še marsikaj, kar je z njo povezano, poklic, mafija in druge oblike kolektivnega delovanja z namenom uresničevati spoznanje »da se kriminal vendarle splača«, ker se da od njega (pogosto) dobro živeti, dokazujejo podjetniške cilje poklicnosti. Z individualnimi storilci, usposobljenimi na kakem področju zato, da se lahko preživljajo s kriminalno dejavnostjo, ni dosti drugače.

Toda kriminalna »poklicnost« pri nas ne dosega tiste, ki jo obravnavajo v zahodnem, zlasti kapitalističnem svetu, zato gre pri nas predvsem za dvoje ugotovitev:

— da je naša »poklicnost« v kriminalu razmeroma primitivna in dokaj »amaterizirana« in je težko najti čiste tipe, ki se preživljajo izključno s kriminalom v obsegu, ki je po svetu znan za to zvrst storilcev kaznivih dejanj;

— da naše raziskave o »povratnikih« kot možnosti razmišljanja o »poklicnosti« in izidi redkega raziskovanja poklicnosti v kriminalu in prekrških kažejo zlasti pri konvencionalni kriminaliteti na ljudi iz družbene usedline, ki so največkrat še manj inteligentni, brez stalnega prebivališča, neizobraženi oz. z nizko šolsko izobrazbo, s premnogimi težavami v mladosti, neredko tudi alkoholiki itd.

⁵² Vodopivec in drugi: Problemi povrata, publikacija Inštituta za kriminologijo v Ljubljani št. 6, Ljubljana 1962.

⁵³ Raziskava je izpred 20 let.

Od tod lahko izpeljemo vprašanje, **ali pri nas zajemamo le nemočne, nesposobne, neodporne in podobne ali pa res ni prave »poklicnosti«**, kar vendarle ne bi bilo tako slabo, še posebno, če družbena pogojenost ne omogoča preživljanja s kriminalnostjo. In nazadnje, če vendarle imamo ljudi, ki žele živeti s kriminalom, zakaj jim ne omogočamo drugačnega življenja. Kaj pa če je treba računati na »prikritost« sposobnejših, ki so po svojih lastnostih drugačni od tistih, ki jih prijemljemo?

Gotovo je, da se poklicnost v kriminalu danes v svetu obravnava pretežno s prisilo in da je v tem smislu znatno več programov kot na kakem drugem področju.

Zato je **»poklicnost« predvsem policijski** in dokaj tradicionalni kriminalnopolitični **problem** in manj ali pa sploh ne drugačen. Ali je zato po svetu tako malo uspeha v boju s to »poklicnostjo«?

Avtobiografski podatki in življenjske zgodbe poklicnih kriminalcev (od Vidocqa dalje) pričajo o neverjetnih sposobnostih, iznajdljivosti, ustvarjalnosti in drugih za kriminal in preživetje potrebnih lastnostih, ki so morebiti z obrnjenim predznakom še kako čislane v poštenem svetu. To je le nekaj dilem ob razmišljanju o »poklicnosti« v kriminalu, ki bi ga res morali bolj pričakovati, poleg ostalega tudi s pomočjo sociologije in psihologije dela in organizacijskih značnosti.

Kot drugo se **tudi poklicna kriminalnost spreminja skupaj z družbenogospodarskimi razmerami in tehnologizacijo družbe**. K temu prispevajo tudi množične žrtve in njihove potrebe na prenekaterem področju. Zato tudi ni brez pomena spoznanje, da je današnji (ne toliko pri nas) poklicni kriminal k podjetništvu, poslovnosti, in pridobitništvu naravnana dejavnost. Pri tem pa predvsem ne gre le za konvencionalno kriminaliteto.

»Poklicni« imajo navadno dolgo kriminalno kariero. Od tod tudi težave s prevzgojnimi programi v penitenciarnih zavodih, ki prav zaradi njih postajajo visoka šola kriminala. Zaporji postajajo nasprotje od tistega, kar naj bi z njimi dosegli, ker je sposobnost poklicnih nalezljivejša od uspešnosti drugih. Zato tudi problem prevzgoje!

Primerjave kriminoloških spoznanj o »poklicnosti« v kriminalu in prenekateri poizkusi zavračanja starejših ugotovitev, ki so postali v teoriji že tradicionalni, potrjujejo tudi upravičenost

preoblikovanja teoretičnih pogledov na kriminološko problematiko tega vprašanja, ki mu družbeni razvoj gotovo daje svoj pečat.

Rokopis končan 5. oktobra 1981.

UPORABLJENA LITERATURA

- Bloch, Herbert/Geis, Gilbert: **Man, Crime and Society**, 1962, s. 642.
- Broome Homer, The career criminal program, **The Police Chief XLVII**, 1980, 5, s. 62—66.
- Clinard, Marshall: **Sociology of Deviant Behaviour**, 1965, s. 698.
- Clinard, Marshall/Quinney, Richard: **Criminal Behaviour Systems**, 1976, 498 s.
- Cullen, Francis/Link, Bruce: Crime as an occupation, **Criminology** 18, 1980, 3, s. 399—410.
- Dinitz, Simon/Conrad, John: Thinking about dangerous offenders, **Criminal Justice Abstracts**.
- Džepari iz sela Prebislavec i Tetovec, Ured za kriminološka ispitivanja, Zagreb 1959, monografija (strojepisno razširjeno).
- Gibbons, Don: **Society, Crime and Criminal Careers**, 1973, s. 562.
- Goedecke, Willy: **Berufs und Gewohnheitsverbrecher**, Schriftenreihe des BKA 1962/1, 102 s.
- Johnson, H. E.: **Crime, Correction and Society**, 1974, 671 s.
- Johnson, John/Douglas, Jack ed.: **Crime at the Top**, 1978, s. 353.
- Juzwiak, F.: Zur Verhinderung wiederholter Straffähigkeit, **Forum der Kriminalistik**, 1970, 3, s. 138—139.
- Konstatinović, Slobodanka: Stalno osuđivana ličica, **JRKKP** 15, 1977, 4, s. 113—125.
- Letkemann, Peter: **Crime as Work**, 1973, 182 s.
- Mack, J. A.: The able criminal, **British Journal of Criminology**, 12, 1972, 1, s. 34—54.
- McIntosh, Mary: Thieves and fences: markets and power in professional crime, **British Journal of Criminology** 16, 1976, 3, s. 257—266.
- Milosavljević, M.: Poskus sociološke koncepcije o povratku v kriminalu, **Varnost** (prevod iz *Bezbednost*) 1972, 3, s. 158—163.
- Petersilia, Jona: Developing programs for the habitual offenders v **Contemporary Corrections**, 1977, s. 104—123.
- Prus, Robert/Sharper C. R. D.: **Road Hustler**, 1977, 178 s.
- Relić, Jovica: **Profesionalni kriminalitet** (ciklostirano) 1975, 153 s.
- Solopanov, Ju./Kvašiš, V.: Recidiv i recidivisty, **Sovetskaia justicija**, 1972, 7, s. 9—10.
- Staats, Gregory: Changing conceptualization of professional criminals, **Criminology**, 15, 1977, 1, s. 49—66.
- The Challenge of Crime in a Free Society**, 1967, 340 s.
- Trasler, Gordon: The social relations of persistent offenders, **The Sociological Review**, 1965, 9, s. 87—97.
- Vasoli, Robert/Terzola, Dennis: Sutherland's professional thief, **Criminology**, 12, 1974, 2, s. 131 do 154.
- Vodopivec, Katja: Problemi povrata, publikacija Inštituta za kriminologijo, št. 6, Ljubljana 1962.
- Vodopivec, Katja in drugi: Povratništvo v Sloveniji, I. del, raziskava Inštituta za kriminologijo v Ljubljani, 1981, 128 s.
- Ward, Paul: »Careers in crime«, **The FBI story, Journal of Research in Crime and Delinquency**, 7, 1970, 2, s. 207—218.
- Ward, David: Current policy issues regarding dangerous and habitual offenders in the United States, **UNAFEL**, januar 1980, št. 17, s. 9—23.
- Žerjav, Ciril: Poklicni hudodelci, **Varnost**, 19, 1970, 9, s. 397—402.

UDC 343.911

»Profesionalni« Crime (or Crime as Work)

Pečar dr. Janez, Professor of Criminology, Institute of Criminology, Ljubljana

Professional offenders are very important in offender typology. They were often dealt with in older criminological studies while recent findings have been relatively rare in spite of the great social and technological changes calling for a reconceptualization of the previous explanation of professional crime.

Findings of recent years do not disregard starting points for determining professionalism in crime, yet they state certain new elements which are distinguished in some points from the old. Among them the following are particularly important: the appearance of violence, the interlacing of professional criminal activities with other activities and the integration of professional offenders with semi-professional and amateur offender. What particu-

larly calls for reexamination are new ways of looking at this kind of offenders, especially from the point of view of psychology and the sociology of work as well as from the aspect of organizational sciences, especially where gangs, specialization and international cooperation are concerned.

In Yugoslavia, the issue of professional offenders is mainly derived from research on recidivism, which is not sufficient. Among our recidivists there are mainly perpetrators of conventional crime; it appeared however, that traditional criteria for determining »professionals« referred to in foreign sources can not be entirely applied to our conditions, because of our social system as well as because of hypothetical professionalism in crime.

